

ФОЛЬКЛОРНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ І СИЛАБІЧНИЙ ЕЛЕМЕНТ РИТМОМЕЛОДИКИ В. ГОЛОБОРОДЬКА

О.В. Кицан,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

м. Луцьк

У статті основна увага звертається на силабічний елемент у творчості відомого сучасного поета, а також на зв'язок його творів із фольклором.

Ключові слова: *силабічне віршування, ритм, розмір, верлібр.*

Віршування ХХ ст. дивує нас розмаїттям жанрових форм, виникненням нових маргінальних явищ, а також використанням традиції. Василя Голобородька знають і цінують передусім як майстра верлібру. А тому до цього часу не зверталася увага на вплив силабіки на творчість поета. Дослідженню фольклорних мотивів присвячені зокрема монографії О. Кузьменко та Ю. Шутенко. Саме тому метою нашої статті є відшукати силабічні елементи в поезиї загалом неklasичного автора.

Вірші Василя Голобородька мають міцний фольклорний фундамент. Фольклорні образи і мотиви тісно проникають у сучасну віршову тканину. Будуючи свої вірші на народнописенній основі, Голобородько звертається й до силабіки. Це переважно стилізація, спроби поета реалізуватися в різних віршових техніках. Чисто силабічних віршів у поета небагато, менше 1-го відсотка від усіх творів. Але елементи силабіки можуть вплітатись у поезію, написані іншими розмірами.

Виразний вплив народнописенного вірша виявляємо у поезії „Урожай”:

<i>Посіяла мати</i>	4+2
<i>на дорозі жито.</i>	4+2
<i>Сміялися сусіди,</i>	4+3
<i>що жито не зійде:</i>	3+3 (метричний еквівалент Ам2)
<i>„Да де твоїй, мати, розум подівся,</i>	5+5
<i>щоб на дорозі урожай уродився!”</i>	5+7
<i>Ой, виходила мати</i>	5+2 (метричний еквівалент Ан2)
<i>на дорозі жито жати:</i>	4+4
<i>засвітився у руці золотий серпок -</i>	7+5
<i>ліг на стерню за сніпком сніпок.</i>	4+5
<i>Да ставали сусіди над тинами,</i>	7+4
<i>да хитали по вітру головами,</i>	7+4
<i>да ховали у кишені руки,</i>	4+6
<i>да розмовляли, як ті круки:</i>	5+4
<i>„ Усе життя пережили,</i>	4+4
<i>а такого не бачили,</i>	4+4
<i>бо де то було видно-чутно,</i>	5+4
<i>щоб на дорозі урожай уродився!”</i>	5+7
[1; 99].	

Перша строфа – 6-складник. У наступних строфах кількість складів у рядку різниться. Римовання парне, але на початку вірша і в кінці рими

зникають. Анафора сполучника „да” дозволяє нам виділити уявну чотирирядкову строфу, після якої йде пряма мова сусідів. Така форма вірша зумовлена змістом і служить певному емоційно-змістовому виділенню епізодів вірша. Особливої мелодії твору досягнуто й завдяки алітерації „с” („сміялися сусіди”, „на стерню за сніпком сніпок”), асонансу „о” („на дорозі жито”, „бо де то було видно-чутно, / щоб на дорозі урожай уродився”).

До силабіки звертається В. Голобородько і в поезії „Купальський мотив”:

Під вікном калина хитається, 3+7
під вікном дівчина усміхається. 3+8

Калина вся біла – цвіте, 6+2
дівчина вся біла – цвіте. 6+2
Ішли хлопці біля калини, 4+5
ішли хлопці біля дівчини. 4+5

Обламали хлопці калину. [1; 36] 4+5

Основним композиційним прийомом вірша є семантичний паралелізм, який характеризується паралельним розвитком і взаємовпливом двох ліній образності (явищ природи і життя людини) в межах строфи. Лексичний паралелізм вплинув і на строфіку вірша. У дистиху перший рядок розповідає про калину, а вже в другому відбувається перенесення ознак із неживої природи на живу, а саме на дівчину. Мотив порівняння дівчини з калиною не новий, а бере свої витoki з фольклору, звідси і використання фольклорного віршування. Серед інших повторів слід виділити розгорнуті анафори у першій та третій строфах та епіфору в другій строфі. Остання однорядкова строфа є пуантом твору і в ній закладено висновок поезії. Поет обриває останню строфу, щоби не сказати прямо, а лише натякнути на подальше розгортання подій.

Звертається Василь Голобородько до силабіки й у вірші „Посадила мати донечку”:

Посадила мати донечку 4+5
під яблунею білою, 5+3
посадила, як ту квіточку, 4+5
і поливала сльозою. 5+3

Поливала і тихо казала: 4+6 (метричний еквівалент АнЗ)
„Доню, ріднесенька доню, 2+6
дала тобі мати долю, 2+6
щоб ти квіточкою процвітала”. 6+4

Донечка квіточкою процвітала.
Донечку дощі купали. (метричний еквівалент Х4)
Донечку вітри колисали. } Фольклорна говірна тоніка
Донечці пташки коліскових співали.

(А мати її вийшла заміж). [1;42] 5+5

Рима переважно дієслівна, що характерно для фольклорної поезії. Кількість складів у заримованих рядках перших двох строф однакова. Цікавою є строфіка вірша, адже знову ж таки, після трьох катренів, поет закінчує твір одним прозовим рядком, взятим у дужки. По суті, цей рядок несе на собі відбиток певного висновку, наслідку. У визначенні розміру вірша нам допомагав сам автор, називаючи цей вірш збірці „Летюче віконце” - пісню, але вже у збірці „Ми йдемо” поет змінює заголовок вірша, хоча будова і зміст твору все одно відсилають нас до народної пісні.

Кожинів В.В. справедливо зазначав, що багато сучасних авторів, які намагаються творити в руслі народного світовідчуття й мови, вбачають своє завдання в тому, щоб створити щось схоже до приказки (і ширше – усній народній поезії взагалі). Вони ніби забувають, що у вірші потрібно вкласти живе життя і самих себе. Бо інакше у віршах є лише майстерність обробки народного слова – більш чи менш високе, але все одно безплідне [2;92]. Василь Голобородько осучаснює традицію фольклору, втілює народну енергію в нову форму.

Мотив втрати сина ліг в основу вірша „Несла мати воду”:

<i>По селу стежка,</i>	3+2		
<i>по стежці – мати.</i>		3+2	(Я2)
<i>Ішла мати стежкою,</i>		4+3	
<i>воду несла.</i>	2+2		
<i>До криниці стежка,</i>		4+2	
<i>додому – мати.</i>		3+2	(Я2)
<i>Ішла мати додому,</i>	4+3		
<i>та не к дому прийшла.</i>		4+2	(Ан2)
<i>„Ой, куди ж ти, стежечко, мене привела:</i>		4+3+5	
<i>не на кладовище, а додому я ішла”...</i>	6+7		
<i>На могилці синовій барвінок послався,</i>	7+6		
<i>на могилці синовій відра поставила.</i>	7+6		
<i>„Ой, куди ж ти, стежечко, мене завела:</i>	4+3+5		
<i>ішла додому, а до сина зайшла”.[1;100]</i>	5+6		

Щоб передати важкий душевний стан матері, поет показує всю парадоксальність ситуації: жінка поверталася від криниці, але ноги самі завели її на могилу сина. Третя і п'ята строфи подібні між собою синтаксичною будовою й однаковим початком. Подвійне риторичне звертання до стежки ще більше нагнітає обстановку. Рими твору або дієслівні, що цілком звично для народної пісні, або взагалі відсутні. У четвертій строфі поет використовує розгорнуту анафору. На прикладі цього твору ми бачимо прагнення В. Голобородька поставити давно відомий фольклорний мотив на сучасний ґрунт.

Як бачимо, поет часто будує свої вірші на народнопісенній основі. Але є в нього твори, побудовані за зразком інших фольклорних жанрів, наприклад,

замовляння. Замовляння – це ритмічно організовані твори формульного характеру, яким приписувалася сила магічної дії для досягнення різноманітних практичних цілей [3;78]. Як відомо, для цього жанру характерна побудова оповіді за принципом аналогії. Серед творів Голобородька ми знайшли вірші, які не тільки передають поетику замовлянь, а й їх тематику: „З дитинства: замовляння дощика”, „Солодкі деревця”, „Замовляння”. Деякі з них написані у формі верлібра, а для якнайточнішого втілення народної настрою інших поет скористався силабікою, як у вірші „Замовляння”:

1. На горі гора,	3+2	
2. а на тій горі	3+2	
3. піч горить.	3	
4. Піч горить -	3	
5. хліб пече.	3	
6. „На тобі, пече,	3+2	
7. мою печаль,	4	(Я2)
8. хай хліб пече,	4	(Я2)
9. а не серце молоде”. [1;602]	4+3	

Т. Пастух відносить цей вірш до групи творів Голобородька, в яких дотримано всіх атрибутів фольклорного жанру, а саме відсутня суб’єктивна авторська позиція. Дослідник називає їх стилізацією під фольклорний жанр. Подібний мотив, що печаль пече, як піч, Т. Пастух знаходить в одній приказці з рукопису 18-19 ст., що її наводить М. Номис: „О которой печи правлють, и сами не знают: печь бо именуется печаль” [4;211]. У даному вірші Голобородько використовує говірне віршування, яке досить часто зустрічається не тільки у замовляннях, а й у загадках, приказках, скоромовках, заклинаннях тощо. Крім численних лексичних повторів вірша (гора, піч), вбачаємо повтори і на фонетичному рівні, а саме асонанс „о”, алітерація „г”, „ч”, „р”. Хоча твір астрофічний, можна помітити в ньому уявний строфічний стик (на межі 3-го і 4-го рядків). Також використано омонімічну риму: *пече-пече*. За кількістю складів згрупповуються рядки 3-5, 7-8.

За принципом дитячого фольклору побудований вірш „Сороча турбота”:

1. Мама-сорока хоче,	7	
2. щоб її дитя сороче	8 (метричний еквівалент хорей)	
3. краще за неї було:	7 (метричний еквівалент дактиль)	
4. з довшим ніж у неї крилом,	8	
5. із дзьобом міцнішим,	6 (метричний еквівалент амфібрахій)	
6. із оком меткішим,	6 метричний еквівалент амфібрахій)	
7. із чорнішим пером,	6 (метричний еквівалент анапест)	
8. із теплішим гніздом.	6 (метричний еквівалент анапест)	
9. І дитя сороче	6 (метричний еквівалент хорей)	
10. стає таким, як мама-сорока хоче. [1;441]	4+8	

Цей вірш нагадує нам колись популярний жанр райошника, особливістю якого є парне римування. За силабічним принципом згрупповуються рядки 5-9. Спостерігаємо повтори на лексичному рівні (анафора „із”), фонетичному (асонанс „о”, алітерація „ч”, „ш”) і синтаксичному. Вірш астрофічний, але

поет обрамляє його кільцем, використавши таку стилістичну фігуру, як анепіфора. Через ускладнений звукопис, вірш дещо подібний до скоромовки.

Ми бачимо, що деякі вірші Голобородька повністю побудовані за складовим принципом („Замовляння”, „Купальський мотив”, „Несла мати воду” тощо), а в деяких відбувається поєднання силабіки із силабо-тонікою і неklasичними розмірами, як у вірші „Балада”:

Ой, гоп-гопака, 5
та умерла донечка мала, 4+5
а уже ж і сміялася, □□ -□□ -□□ (Ан2)
і рученята простягала, як покличеш, □□ □ -□□ □ -□□ □ -□ (Я6)
і казала „мамо”, □□ -□ -□ (Х3)
а іще любила кицьку за хвоста тягати, □□ -□ -□ -□ □□ -□ -□ (Х7)
а от, ти скажи, умерла. 1-2-1-1 (Дк4)

Батько плаче-побивається, 2+2+5
братик плаче-побивається, 2+2+5
сестра плаче-побивається, 2+2+5
а мати не плаче і не побивається, 3+ 3+7
каже: -□ X
– Старий, ну чого ти плачеш, побиваєсися – } ВЕРЛІБР
іще ж будуть у нас діти...

Іди, мати, 2+2
із нашої хати – 6 (метричний еквівалент Ам2)
раз ти така, 2+2
та ой гоп-гопака. [1;43] 6 (метричний еквівалент Ан2)

Поет використовує речитативне віршування, на зв'язок із яким вказує вже сама назва „Балада”. Зміст твору теж витриманий у баладному ключі, в основі трагічна тема – смерть донечки. Саме тому дивним видається веселий танцювальний початок „ой гоп-гопака”, поєднання непеєднуваного. Поет вдається до синтаксичної фігури кільця, весь вірш є замкнутою конструкцією. І ця замкнутість доповнюється чистою силабікою на початку і в кінці вірша. У першій строфі анафора згрупує шестистопний ямб із тристопним хореем, і семистопний хорей з дольником. Друга строфа побудована на синтаксичному паралелізмі, що доповнюється розгорнутою епіфорою. Неординарною є і строфічна будова, маємо три неоднорідні частини зі схемою 7+7+4. Два рядки, написані верлібром, поет відмежовує графічно, а саме зміщує вправо щодо основного тексту. Використання вільного вірша можна виправдати тим, що це пряма мова. На прикладі цієї поезії ми побачили тісний зв'язок класичного і неklasичного вірша. Першочергово, вже самою назвою „Балада” і початковим вигуком „Ой” поет задає установку на класичний вірш. Надалі відбувається проникнення неklasичного в тканину вірша, а саме зникнення рими, вставка дольника і вільного вірша, нетрадиційна строфіка.

Вірш „Калинова ягідка” з наступного розділу „Серп і молоко” складається з п'яти дворядкових строф і зовні подібний до класичних віршів:

1. Біля тину – 2+2 (Х2)

2. куш калини.	2+2	(X2)
3. Біля хати стара жінка	4+4	
4. стереже калину й доньку.	4+4	(X4)
5. Хлопець думає, як через тин перелізти – 5+8		
6. калинову ягідку викрасти.	7+3	(Ам3)
7. Стара жінка каже,	4+2	
8. що доньку, як козу, до кілка прив'яже,	3+9	
9. а хлопця пташкою вишиє на рушнику	1-1-2-5-	
10. і так – щоб не дотягнувся – калинову ягідку. [1;415]	1-4-2-2-2	

Поет використовує силабіку, характерну для народних пісень. Метричним еквівалентом трьох рядків є хорей, а одного - амфібрахій. У творі використано парне римування: тину-каліни, каже-прив'яже. Цікавим фактом є те, що поет заримовує кінець третього і початок четвертого рядків (стара жінка - стереже). Рима дисонансна, а тому на перший погляд не зовсім помітна. Рима зникає в останній строфі, що можна пояснити написанням її неklasичними розмірами. Для перших двох строф характерний анафоричний початок. Надалі вірш зміщується більше в сторону неklasичної системи, з'являються неklasичні розміри. Тобто цей твір належить до поліметричних, де силабіка поєднується із неklasичним віршем. Остання строфа написана неримованим акцентним віршем, а тому максимально близька до вільного вірша. Тобто на прикладі цієї поезії на фольклорну тематику ми побачили перехід від строгої силабіки до розкутого верлібру.

До фольклору звертається Василь Голобородько в поезії „Неприкладне прислів'я”:

<i>Неприкладне прислів'я</i>	□□□-□-□	ЯЗ
<i>- перлину народної мудрості -</i>	□-□□-□□-□□	Ам3
<i>яке я почув російською мовою,</i>	1-2-1-2-2	Дк4
<i>переклав на українську</i>	□□-□□□-□	X4
<i>і воно стало прикладним:</i>	2-0-3-	Тк3
<i>побільше бери,</i>	3+2	
<i>подалі кидай,</i>	3+2	
<i>поки летить –</i>	4 (2+2)	
<i>відпочивай. [1;424]</i>	4	

Досить часто на використання силабіки налаштовує читача сама назва твору. Так і в цьому разі поет підказує, як потрібно сприймати його твір. Перша частина написана верлібром, а саме неримованими класичними і неklasичними розмірами, натомість друга побудована за силабічним принципом і має перехресне римування. Рими дієслівні, що також є ознакою фольклорного віршування. В даному творі зміна розміру залежить від змісту твору. Використання різних систем віршування обумовило й строфіку. В другій частині спостерігаємо анафору звука „п”. Така форма вірша

якнайкраще свідчить про боротьбу двох начал – класичного і неklasичного – у поетиці Голобородька.

Поєднання класичного, неklasичного вірша і силабіки знаходимо у творі „Веснянки: дівчата дражнять хлопців”:

Дівчата носять блузки з викотом – □ – □ – □ – □ – □ □ Я5
виставляють хлопцям напоказ 2-1-2-1
довгі шії до самого пупа: -1-2-2-1
„Ой, піду я до міста 4+3 (метричний еквівалент анапест)
купувати ремісла: 4+3(метричний еквівалент анапест)
на хлопчище шлієще, 4+3(метричний еквівалент анапест)
бо їм чорні шієще – 4+3 (метричний еквівалент анапест)
треба мила купити, 4+3
хлопцям шії помити”. [1;992] 4+3

Використання силабіки у даному верлібрі є вмотивованим, автор вставляє у вільний вірш відому веснянку. І кожна строфа – це поєднання силабіки і неklasичного вірша, римованого і неримованого, що надає творові особливого звучання. Загалом у творі 6 строф, для кожної характерна анафора „дівчата носять”. Строфи побудовані на синтаксичному паралелізмі, а тому будова кожної наступної дещо передбачувана.

Розглянемо першу частину вірша „Кривий танець”:

На горі дівчата 2-1-1
- у вишиваних сорочках - 3-2-1
кривий танець ведуть, 1-0-2-
весну веселу гукають, 1-1-2-1
звичайно: □-□ Ам
ніде не збиваються, □-□□-□□ Ам2
нічого не пропускають: 1-4-1
„Благослови, боже, 4+2
весну закликати! 2+4
Весну закликати, 2+4
зиму проводжати”... [1;728] 2+4

У неklasичний твір поет знову вводить веснянку. Використання силабіки, дієслівна рима внесли у вільний вірш наспівну інтонацію. Наступні три строфи написані чистим верлібром. Але налаштуватися на фольклорне сприймання нам допомогла, як завжди, назва твору „Кривий танець”. Слід відзначити, що поет неодноразово вводить у тканину вільного вірша елементи фольклору: загадки, замовляння, пісенні мотиви, казкові сюжети тощо. І в цьому одна із особливостей його верлібру.

Ми мали змогу ще раз переконатися, що звертання В. Голобородька до верлібру не є категоричним. Поет використовує всі системи віршування: і силабіку, і силабо-тоніку, і тоніку, що свідчить про його творчу всеобізнаність. І хоча для Голобородька вільний вірш є домінуючою формою, захоплення фольклором не могло не позначитися на поетиці автора.

ФОЛЬКЛОРНЫЕ ЗАИМСТВОВАНИЯ И СИЛЛАБИЧЕСКИЙ ЭЛЕМЕНТ РИТМОМЕЛОДИКИ В. ГОЛОБОРОДЬКО

Кицан О.В.

В статье основное внимание обращается на syllabic элемент в творчестве известного современного писателя, а также на связь его произведений с фольклором.

Ключевые слова: syllabic стиховедение, ритм, размер, верлибр.

FOLK BORROWINGS AND A SYLLABIC ELEMENT OF RHYTHMOMELODICS OF V. HOLOBORODKO

Kitsan O.V.

The article focuses on syllabic rhythm-melodics in the works of a famous poet and the link of his works with folklore.

Key words: syllabic verse, rhythm, meter, verse libre.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Голобородько В. Ми йдемо: [вірші] / Василь Голобородько. – К.– Ровно: Планета-друк, 2005. – 1056 с. – (Першотвір).
2. Кожин В.В. Статьи о современной литературе / В.В. Кожин. – М.: Сов. Россия, 1990. – 544с.
3. Барташевич Г.А. Заговор // Восточнославянский фольклор. Словарь научной и народной терминологии. - М.: Наука и техника, 1993.
4. Пастух Т. Творення поетичного світу В. Голобородька // З його духа печаттю. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – Т. 1. – 352 с.

Надійшла до редакції 26 січня 2010 р.